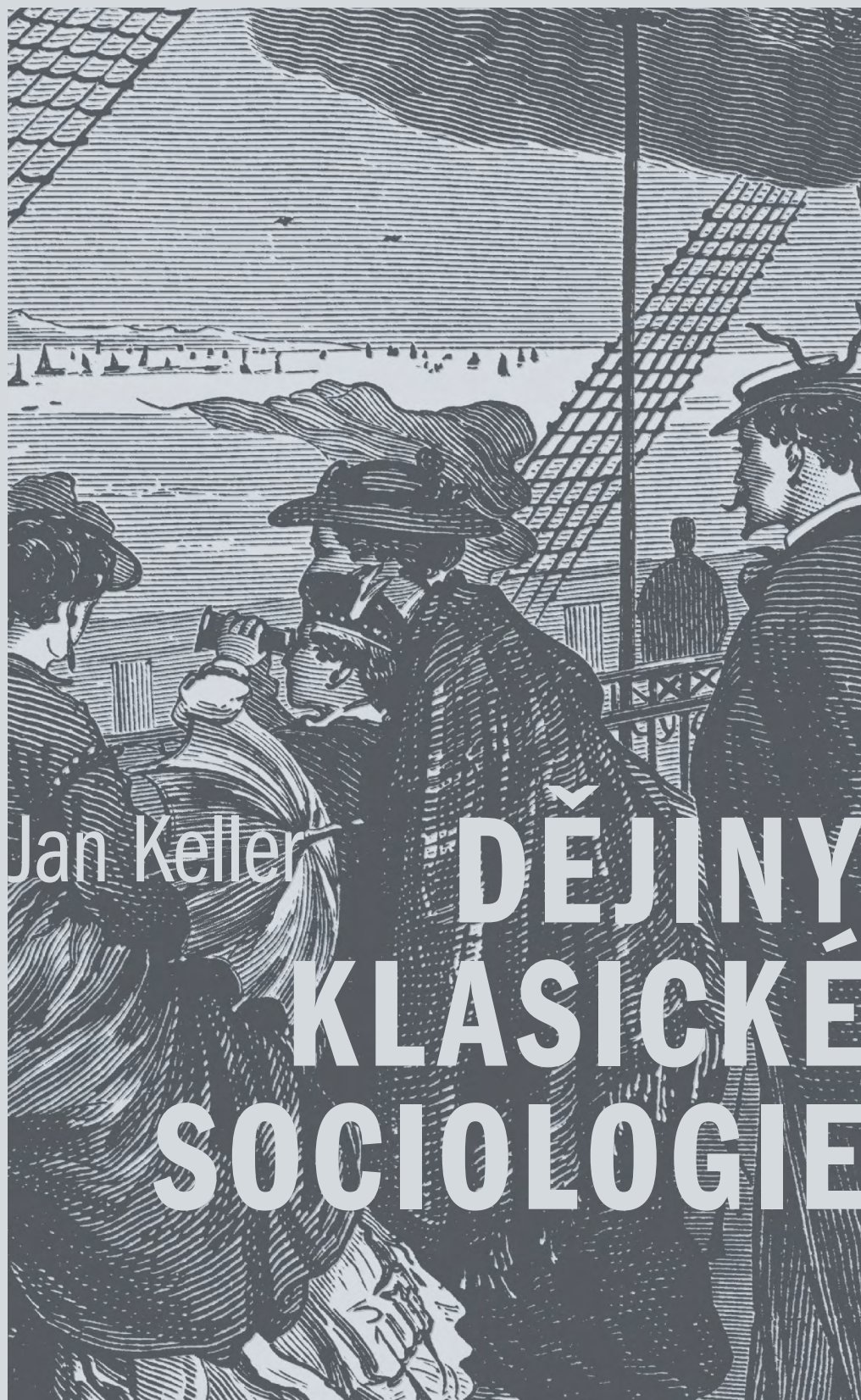

Jan Keller

DĚJINY KLASICKÉ SOCIOLOGIE

Dějiny klasické sociologie

Jan Keller

Recenzoval

† doc. PhDr. Jan Sedláček, CSc.

**Financováno
Evropskou unií**
NextGenerationEU

**Národní
plán
obnovy**

MSMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Publikace byla vydána za podpory Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a Národního plánu obnovy v rámci projektu Transformace pro VŠ na UK (reg. č. NPO_UK_MSMT-16602/2022).

Vydala Univerzita Karlova

Nakladatelství Karolinum

Praha 2022

Edice SLON – Studijní texty, 32. svazek / řídí Helena Kubátová,

Alena Miltová a Jiří Ryba

Redakce Alena Miltová

Grafická úprava a obálka studio Designiq

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Vydání třetí, v Karolinu první

© Univerzita Karlova, 2022

© Jan Keller, 2022

ISBN 978-80-246-5336-5

ISBN 978-80-246-5347-1 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

od roku 2021 součást Nakladatelství Karolinum

OBSAH

ÚVODEM	11
Kapitola 1 SOCIOLOGIE A KRIZE SPOLEČNOSTI	13
1.1 Tehdejší a dnešní krize společnosti	14
1.2 Povaha moderní společnosti	15
1.2.1 Průmyslová a demokratická revoluce	16
1.2.2 Individualizace a generalizace	18
1.2.3 Symbióza aktéra a systému (Anthony Giddens)	20
1.2.4 Rozchod aktéra se systémem (Alain Touraine)	23
1.3 Periodizace vývoje modernity	26
1.3.1 Omezeně liberální modernita	28
1.3.2 První krize modernity	29
1.3.3 Organizovaná modernita	30
1.3.4 Druhá krize modernity	32
1.3.5 Nástup společnosti sítí	34
1.4 Rozporné myšlenkové dědictví – osvícenství a konzervatismus	36
1.4.1 Základní kategorie osvícenství a konzervatismu	36
1.4.2 Sociologicky nejvýznamnější osvícenci	39
1.4.3 Sociologicky nejvýznamnější konzervativci	45
Kapitola 2 AUGUSTE COMTE (1798–1857)	51
2.1 Francie v době Augusta Comta	51
2.2 Život a dílo	52
2.3 Myšlenkové vlivy	55
2.3.1 Vlivy osvícenství	55
2.3.2 Vliv konzervativního myšlení	57
2.3.3 Vliv liberalismu	58
2.3.4 Vliv Saint-Simona	59
2.4 Hlavní práce, nové pojmy a koncepce	60
2.4.1 Nejvýznamnější Comtovy práce	61
2.4.2 Základní Comtovy pojmy a koncepce	62
2.5 Comtovo pojetí společnosti	71

2.6	Comtova antropologie	75
2.7	Comtova koncepce sociologie	78
2.8	Vliv Augusta Comta	83

Kapitola 3 KAREL MARX (1818–1883) 85

3.1	Německo v době Marxově	86
3.2	Život a dílo	87
3.3	Myšlenkové vlivy	89
3.3.1	Osvícenství	90
3.3.2	Německá klasická filozofie a Ludvík Feuerbach	90
3.3.3	Socialistické systémy	92
3.3.4	Klasická ekonomie	92
3.4	Hlavní Marxovy práce	93
3.4.1	Ekonomicko-filozofické rukopisy z roku 1844	94
3.4.2	Svatá rodina	95
3.4.3	Teze o Feuerbachovi	96
3.4.4	Německá ideologie	96
3.4.5	Bída filozofie	97
3.4.6	Manifest komunistické strany	98
3.4.7	Třídní boje ve Francii	98
3.4.8	Osmnáctý brumaire Ludvíka Bonaparta	99
3.4.9	Rukopisy Grundrisse	100
3.4.10	Předmluva ke spisu Ke kritice politické ekonomie	100
3.4.11	Kapitál	101
3.5	Základní Marxovy pojmy a koncepce	102
3.5.1	Bytí a vědomí, základna a nadstavba	102
3.5.2	Společensko-ekonomická formace	104
3.5.3	Výrobní síly a výrobní vztahy	106
3.5.4	Třídy a třídní boj	107
3.5.5	Zbožní fetišismus	109
3.5.6	Marxova kritika byrokracie	109
3.6	Marxovo pojetí společnosti	111
3.7	Marxova antropologie	115
3.8	Marxova sociologie	117
3.9	Vliv Karla Marxe	120

Kapitola 4 SOCIOLOGIE OMEZENĚ LIBERÁLNÍ MODERNITY 123

4.1	Alexis de Tocqueville (1805–1859)	125
4.2	Pierre Joseph Proudhon (1809–1865)	131
4.3	Herbert Spencer (1820–1903)	140

4.3.1	Anglie v době Herberta Spencera	140
4.3.2	Život a dílo	141
4.3.3	Myšlenkové vlivy	143
4.3.4	Hlavní práce, nové pojmy a koncepce	146
4.3.5	Spencerovo pojetí společnosti	150
4.3.6	Spencerova antropologie	153
4.3.7	Spencerova koncepce sociologie	156
4.3.8	Vliv Herberta Spencera	157
Kapitola 5 SOCIOLOGIE ORGANIZOVANÉ MODERNITY		159
5.1	Povaha organizované modernity	159
5.2	Ferdinand Tönnies – hledání komunity	162
5.3	Bioorganická škola – zdůvodnění systémové organizace	167
5.4	Psychologismus v sociologii – kolektivní základ mysli	175
5.5	Lester Frank Ward – organizace jako vrchol vývoje	183
5.6	Robert Michels – kritika organizací	189
Kapitola 6 EMILE DURKHEIM (1858–1917)		195
6.1	Francie v době Emila Durkheima	195
6.2	Život a dílo	196
6.3	Myšlenkové vlivy	198
6.3.1	Návaznost na francouzskou myšlenkovou tradici	199
6.3.2	Polemika s teoriemi rasismu	200
6.3.3	Kritický postoj k Herbertu Spencerovi	201
6.3.4	Střety o charakter sociologie	202
6.3.5	Německé vlivy	204
6.3.6	Vlivy v oblasti výzkumu náboženství	206
6.3.7	Durkheimův postoj k socialismu	206
6.4	Hlavní práce, nové pojmy a koncepce	207
6.4.1	O dělbě společenské práce	207
6.4.2	Pravidla sociologické metody	213
6.4.3	Sebevražda	217
6.4.4	Elementární formy náboženského života	220
6.5	Durkheimovo pojetí společnosti	224
6.6	Durkheimova antropologie	228
6.7	Durkheimova koncepce sociologie	232
6.8	Vliv Emila Durkheima	234

Kapitola 7 MAX WEBER (1864–1920) 237

7.1	Německo v době Maxe Webera	237
7.2	Život a dílo	238
7.3	Myšlenkové vlivy	242
7.3.1	Vlivy v oblasti metodologie	242
7.3.2	Vlivy v oblasti hospodářských a sociálních dějin	243
7.3.3	Vliv Karla Marxe	244
7.3.4	Vliv Friedricha Nietzscheho	245
7.3.5	Vliv Ferdinanda Tönniese	246
7.3.6	Další vlivy z oblasti sociologie	246
7.4	Hlavní práce Maxe Webera	247
7.4.1	K dějinám obchodních společností ve středověku	247
7.4.2	Právní aspekty římských agrárních dějin	248
7.4.3	Agrární otázka ve východním Prusku	248
7.4.4	Sociální příčiny zániku antické kultury	250
7.4.5	Agrární poměry ve starověku	250
7.4.6	Protestantská etika a duch kapitalismu	252
7.4.7	Hospodářská etika světových náboženství	255
7.4.8	Weberovy metodologické stati	260
7.4.9	Weberovo sociologické pojmosloví	263
7.4.10	Hospodářství a společnost	264
7.5	Weberovy dílčí sociologické teorie	265
7.5.1	Sociologie práva	265
7.5.2	Sociologie náboženství	268
7.5.3	Sociologie města	271
7.5.4	Sociologie panství	273
7.5.5	Sociální struktura	281
7.6	Weberovo pojetí společnosti	282
7.7	Weberova antropologie	285
7.8	Weberova koncepce sociologie	287
7.9	Vliv Maxe Webera	289

Kapitola 8 VILFREDO PARETO (1848–1923) 291

8.1	Itálie v době Vilfreda Pareta	291
8.2	Život a dílo	292
8.3	Myšlenkové vlivy	294
8.3.1	Dědictví machiavelismu	295
8.3.2	Vliv evolucionismu a pozitivismu	296
8.3.3	Vztah k rasismu a sociálnímu darwinismu	297
8.3.4	Další vlivy	297
8.4	Nejvýznamnější Paretovy práce	298

8.5	Základní Paretovy pojmy a koncepce	300
8.5.1	Logické a mimologické jednání	301
8.5.2	Rezidua	304
8.5.3	Derivace	307
8.5.4	Koloběh elit	309
8.5.5	Rovnovážný stav společnosti	311
8.5.6	Paretova analýza socialismu	312
8.6	Paretovo pojetí společnosti	317
8.7	Paretova antropologie	321
8.8	Paretova koncepce sociologie	323
8.9	Vliv Vilfreda Pareta	326
Kapitola 9 GEORG SIMMEL (1858–1918)		327
9.1	Společnost jeho doby	327
9.2	Život a dílo	328
9.3	Myšlenkové vlivy	330
9.3.1	Vliv evolucionismu	330
9.3.2	Vliv Kanta a novokantovců	331
9.3.3	Vliv Bergsona a Nietzscheho	332
9.3.4	Některé další vlivy	332
9.4	Hlavní práce, nové pojmy a koncepce	334
9.4.1	Nejvýznamnější Simmelovy práce	334
9.4.2	Základní Simmelovy pojmy a koncepce	336
9.5	Simmelovo pojetí společnosti	349
9.6	Simmelova antropologie	353
9.7	Simmelova koncepce sociologie	356
9.8	Vliv Georga Simmela	359
Kapitola 10 REFLEXIVNÍ MODERNIZACE A KLASICKÁ SOCIOLOGIE		361
10.1	Teorie reflexivní modernizace Ulricha Becka	362
10.2	Auguste Comte – hrozba ideového chaosu	365
10.3	Karel Marx – kapitalismus jako sebedestruktivní systém	369
10.4	Alexis de Tocqueville – vedlejší efekty rovnosti	372
10.5	Herbert Spencer – individuum obětí vývoje	373
10.6	Emile Durkheim – rozklad sociální integrity	375
10.7	Vilfredo Pareto – hrozba rozumu	379
10.8	Max Weber – železná klec nutnosti	383
10.9	Georg Simmel – tragédie kultury	386

Kapitola 11 SOCIOLOGICKÁ TRADICE	391
11.1 Komunita – společnost – síť	394
11.1.1 Komunita	395
11.1.2 Nahrazení komunity společností	397
11.1.3 Nástup světa sítí	397
11.2 Autorita – moc – sebekontrola	401
11.2.1 Autorita	402
11.2.2 Nahrazení autority mocí	404
11.2.3 Sebekontrola	405
11.3 Stav – třída – neukotvenost	408
11.3.1 Stavovská příslušnost	408
11.3.2 Nahrazení stavů třídní příslušností	411
11.3.3 Sociální neukotvenost	412
11.4 Posvátné – světské – deregulace	415
11.4.1 Posvátné	416
11.4.2 Nahrazení posvátného profánním	418
11.4.3 Deregulace	419
11.5 Odcizení	421
11.5.1 Ambivalentnost organizované modernity	424
11.5.2 Ambivalentnost světa sítí	425
11.6 První a druhá modernita	426
11.6.1 Síť ve vztahu k sociálu	428
11.6.2 Síť ve vztahu k moci	430
11.6.3 Vykořisťování a externalizace nákladů	433
Kapitola 12 ZÁVĚREM: KRUH OPSANÝ MODERNITOU	435
12.1 Individualizace a funkční diferenciacie – základní napětí modernity	435
12.2 Vztah mikro a makro: iluzorní řešení rozporu	439
12.3 Svět sítí: narůstání rozporu	443
ABECEDNÍ PŘEHLED DALŠÍCH SOCIOLOGŮ	
A SOCIOLOGICKY RELEVANTNÍCH OSOBNOSTÍ	447
LITERATURA	503
REJSTŘÍK JMENNÝ	521
REJSTŘÍK VĚCNÝ	525

ÚVODEM

Zabývat se v dnešní době dějinami klasické sociologie není příliš obvyklé, a to přesto (či právě proto), že prožíváme podobně zlomové období, v jakém se sociologie kdysi zrodila. V mnoha lidech vzniká dojem, že převratnost změn, jež v současnosti probíhají, je kategoriemi klasické sociologie nezachytitelná. Ti, kdo hovoří o nástupu doby postmoderní, obracejí se zády nejen k poznání klasické sociologie 19. století, ale za neaktuální a zastaralé považují mnohdy i vědění století dvacátého. Je to velmi pohodlný přístup, jenž studentům sociologie umožňuje osvojit si omezený počet postmoderně znějících frází a klišé a budit přitom dojem zasvěcenců.

Tato kniha vychází z jiného chápání současnosti a proměn, jimiž procházíme. Dnešní dění je v ní pojato jako vyústění tendencí, jež v moderní společnosti drímaly od jejího počátku. To, co se na povrchu jeví jako převratné dění, jako radikální oproštění od všech vazeb na minulost, je podle názoru autora jen dalším dějstvím krajně rozporného dramatu moderní doby. Právě proto není možno současnost pochopit bez znalosti jejích kořenů, jež vyrůstají ze samého počátku modernity.

Předložená práce tedy není pojata způsobem, který známe ze standardních učebnic o dějinách sociologie. Snaží se propojit minulost s přítomností a činí tak obousměrně. Na straně jedné tím, že se pokouší dovést sociologickou tradici až do současnosti. Tento směr úvah je systematizován především v kapitole 11 a částečně též v kapitole 12, kde je sledována proměna klasických sociologických kategorií, tak jak procházejí různými fázemi modernity. Zde se ukazuje, jak minulost vrůstá do současnosti. Na straně druhé má být dokumentováno, jak přítomnost vyrůstá z minulosti. Systematicky se tak činí v kapitole 10, v níž jsou některé klíčové a zdánlivě zcela nové myšlenky současné sociologické teorie sledovány již v dílech klasiků.

Dějiny sociologického myšlení moderní doby jsou přitom vyloženy v kontextu proměn, jimiž moderní doba prochází. Pro potřeby periodizace jejího vývoje bylo využito koncepce Petera Wagnera, jež je nastíněna v první kapitole. Klasičtí sociologové jsou tak zařazeni buď do epochy „omezeně liberální“ (kapitoly 2, 3 a 4), anebo do epochy „organizované modernity“ (kapitoly 5 až 9).

Všechny kapitoly pojednávající o životě a díle klasiků sociologie mají obdobné členění. Cílem nemohlo být zachytit jejich myšlení v úplnosti. Proto je vedle základních údajů o jejich tvorbě a o jejich přínosu sociologii

důraz kladen na ty prvky jejich myšlení, které jsou zvlášť relevantní vzhledem k době, v níž právě žijeme. V podkapitolách zabývajících se pojetím společnosti je pozornost zaměřena především na jejich chápání povahy modernity a procesu modernizace. V podkapitolách zabývajících se jejich „antropologií“ jsou zkoumány především představy klasiků o vztazích mezi jednotlivci a společností a jejich výklad mechanismů zajišťujících sociální integritu. A konečně podkapitoly týkající se pojetí sociologie se zabývají především jejich představami o možnostech ovlivňovat pomocí vědeckého poznání dění ve společnosti a její vývoj.

Tato tři ústřední témata byla vybrána proto, že mají co říci ke změnám, jimiž procházíme dnes, tedy v době krize organizované modernity. V prvním případě jde o to, zda procesy modernizace vytvářejí zcela novou kvalitu sociální reality (jakousi postmoderní společnost), anebo jsou jen pokračováním těch procesů, k nimž se vyjadřovali již klasičtí sociologové. Ve druhém případě je tematizován jeden z hlavních problémů celé modernity od počátků až do současnosti, tedy otázka udržení sociální integrity. A konečně v případě třetím se jedná o to, jaká je úloha sociologie v době převratných změn doprovázených prohlubujícími se sociálními riziky. Může sociologie pomocí svých kategorií tyto změny vůbec uchopit? A pokud ano, má se omezit na jejich pouhou registraci, anebo se k nim mají sociologové vyjadřovat při reflektování svých vlastních hodnotových pozic, jak to požadoval Max Weber a jak to v té či oné míře praktikovali vlastně všichni klasičtí sociologové?

Dějiny klasické sociologie se pochopitelně neomezují na skupinku významných myslitelů, kteří vynikali nad průměr. Oni sami navazovali často na myšlenky méně známých autorů a spolupracovali s množstvím dnes méně citovaných osobností. Alespoň základní údaje o zhruba stovce jmen z tohoto širšího okruhu tvoří proto součást této knihy. Závěrečnou část tvoří pak přehledy hlavních prací klasiků sociologie spolu s nejčastěji citovanými pracemi těch, kdo později o jejich životě a díle referovali.

Předložená kniha vychází ze studia poměrně obtížně dostupné literatury. Práce na ní by byla stěží představitelná bez materiální podpory Grantové agentury České republiky a bez vstřícnosti prof. Ivo Možného, který mi dal k dispozici knižní fondy brněnské Bláhovy knihovny, stejně tak jako bez vstřícnosti vedoucího Filosofické a sociologické knihovny AV ČR v Praze PhDr. Františka Pospíšila, jenž mi umožnil podobně nadstandardně využívat knižní fondy této knihovny předtím, než byly poničeny povodní v srpnu 2002.

Zvláštní dík patří ovšem docentu PhDr. Janu Sedláčkovi, CSc. z katedry sociologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, který rukopis trpělivě pročítal a v řadě konzultací mi pomohl nejen výrazně upřesnit odbornou terminologii, ale díky němuž jsem v mnoha případech pochopil hlubší souvislosti myšlenek a koncepcí, které tvoří obsah klasické sociologie.

KAPITOLA 1

SOCIOLOGIE

A KRIZE SPOLEČNOSTI

Žijeme v době, kdy moderní společnost prochází velice výraznými změnami. Převratnost těchto změn je natolik zřejmá, že lze dokonce vést určité analogie mezi bouřlivým obdobím, z něhož se zhruba před dvěma sty lety vynořily instituce moderní společnosti, a radikálními proměnami dneška, v jejichž důsledku jsou tyto instituce v mnoha ohledech zpochybněny a jejich šance na přežití se stává problematickou.

Rozdíl mezi situací, jaká existovala někdy na přelomu 18. a 19. století, a situací dnešní je „pouze“ v tom, že do potíží se nyní nedostávají instituce společnosti tradiční, nýbrž právě instituce společnosti moderní. Dnes lidé nevypadávají z tradičních poměrů, tak jako tomu bylo na počátku modernity a jak to zachycovala klasická sociologie.¹ Vypadávají z poměrů moderních, tedy právě z těch poměrů, jejichž ustavování klasická sociologie pečlivě zkoumala, jejichž existenci odůvodňovala a jimž chtěli mnozí reformátorsky naladění sociologové aktivně razit cestu.

Jsme dnes svědky podobného vzestupu individualismu a podobné eroze sociálních institucí jako před dvěma sty lety. Diagnózy těchto nejnovějších procesů jsou ovšem poměrně zmatené, bývají neostře a nejednoznačné, nezdědka si dokonce navzájem odporují. Zatímco jedni hovoří o „novém individualismu“, uvažují druzí naopak o „konci subjektu“. Zatímco jedni mluví mlhavě o nástupu „neomodernizace“, druzí spekulují neméně mlhavě o „konci modernity“. Zatímco jedni se domnívají, že jsou svědky znovuzrození občanské společnosti, druzí namísto toho před sebou vidí rozpad společnosti (Wagner 1995: 10).

¹ Klasickou sociologií zde rozumíme velké teorie, pohybující se na pomezí filozofie dějin a vlastní sociologie, které vznikaly v průběhu devatenáctého století a počátkem století dvacátého.

1.1 TEHDEJŠÍ A DNEŠNÍ KRIZE SPOLEČNOSTI

To, co se dnes děje s moderní společností, připomíná v nejednom ohledu poslední fáze společnosti tradiční, předprůmyslové. Tehdy se zhroutila v průběhu relativně krátké doby dosavadní regulace světa práce, což mělo mimo jiné podobu krize a rozpadu cechovního zřízení, či uvolnění velkého množství lidí z dosavadních vazeb v agrárním sektoru. Dnes se podobně rozpadají moderní formy regulace práce, jak o tom svědčí krize odborů a obecně krize zaměstnanecké společnosti.

Tehdy byl potvrzen rozpad velké rodiny a spolu s ním zmizely také tradiční formy domácnosti, které po dlouhou dobu vytvářely hlavní osu sociálního zajištění. Dnes se diskutuje o krizi nukleární rodiny, jež se stále více proměňuje jen v relativně nezávazný svazek dočasných partnerů, který již nemá žádné větší ambice v oblasti zajištění, pocitu bezpečí a skupinové identity svých členů.

V rovině politické došlo tehdy ke krizi monarchie a k rozpadu všech tradičních forem legitimizace moci. V sérii více či méně krvavých revolucí byl postupně zaváděn demokratický politický systém. Dnes mluvíme o vážné krizi státu a ještě vážnější krizi sociálního státu, tedy o zpochybnění těch politických forem, které v uplynulém století legitimizovaly výkon moci v naprosté většině vyspělých, demokratických zemí.

Tehdy se hovořilo o krizi náboženství, tedy onoho výkladu světa, který odnepaměti propůjčoval soudržnost prakticky všem předmoderním společnostem. Dnes se hovoří přímo o rozpadu velkých vyprávění, tedy o nemožnosti jakéhokoliv systematického výkladu světa, který by mohl podpořit soudržnost společnosti na základě všeobecného hodnotového konsensu.

Sociologie je produktem historického přechodu od tradiční společnosti ke společnosti moderní. Svět, který klasická sociologie konstruovala, měl začlenit individualitu uvolněnou z tradičních struktur a vazeb do nového uspořádání, které v zásadě nebylo ničím jiným než pokusem o modernizaci tradičních forem sociální. Klasická sociologie se nechává vydatně inspirovat tradičními poměry ve snaze podržet i nadále prioritu sociálního před ryze individuálním, či alespoň individuum k sociálnímu určitým způsobem vztáhnout.

Dějiny klasické sociologie jsou dějinami úsilí o záchranu sociální poté, co se jeho tradiční formy zhroutily a přestaly společnost dostatečně spolehlivě integrovat. Byl to boj za udržení sociální jinými, moderními prostředky. Již Auguste Comte usiluje o to, nahradit jedno velké vyprávění (náboženství) jiným velkým vyprávěním (pozitivismem), jež by mělo pro společnost stejně konstitutivní význam. Analogicky má být podle klasické sociologie tradiční forma začlenění, tedy stavovství, nahrazena formou moderní, příslušností ke třídě. Jedna forma důvěry, založená na skupinovém statusu, má být nahrazena jinou a neméně spolehlivou, založenou na mezilidském kontraktu. Tradiční forma autority, vyrůstající z osobních pout, má být nahrazena a ještě

zesílena moderní formou moci, vycházející z neosobního úřadu. V rovině společenského rozvrstvení mají být uspořádanost a řád zachovány pomocí výměny „přirozených“ tradičních hierarchií za uměle budované organizační pyramidy.

Nyní, po zhruba dvou stech letech, se tedy modernizované sociálně drolí a rozpadá stejně jako dříve to tradiční. Individuum již nemá být vázáno ke druhým a k celku žádnými pevnějšími pouty, má se o sebe postarat samo ve svém úspěchu i neúspěchu. Společnost jako kdyby ztrácela pevnější obrysy a začínala se podobat jakýmsi rozvolněným tekutým pískům (Bauman 2000).

Před společenskou vědou se tak vynořuje zásadní otázka: Je současný vývoj dovršením procesu modernizace, anebo je naopak jeho selháním? A jaké vodítko nám dává pro posouzení tohoto dilematu klasická sociologie, která od počátku modernity pečlivě analyzovala a často tak rozporně komentovala? Propůjčují dnešní bouřlivé proměny moderní společnosti klasické sociologii novou aktuálnost, anebo naopak svědčí o tom, že také ona selhala a k dnešku již nemá co podstatného říci?

Tato práce je pokusem o alespoň částečnou odpověď na zmíněné otázky, které se staly na sklonku 20. a počátkem 21. století právě tak složité jako naléhavé.

1.2 POVAHA MODERNÍ SPOLEČNOSTI

Sociologie je produktem modernity, tedy produktem společnosti, která se radikálním způsobem oddělila od společností předmoderních, tradičních. Radikálnost tohoto oddělení byla dána sérií revolucí, jež stály u jejího zrodu. V oblasti ekonomiky a sociálního uspořádání to byla revoluce průmyslová, probíhající od druhé poloviny 18. století, v oblasti moci to byly revoluce politické, jež se odehrály v průběhu 17. až 19. století.

Právě z této historické evidence sociologie vychází, když se snaží pojmenovat nejobecnější procesy, které vytvářejí podstatu modernity. Je to především proces individualizace, jehož druhou stranou je postupující abstrakce a generalizace společenských vztahů. Druhou a neméně významnou změnou, charakteristickou pro vznik modernity, je proces funkční diferenciací subsystémů.

Trojjedíný proces individualizace, abstrakce a generalizace se stal v dějinách sociologie předmětem protikladných hodnocení, přičemž spory o jeho výklad sahají až do současnosti, jak lze dokumentovat například na přístupu Anthonyho Giddense a Alaina Touraina. Mnohem jednoznačněji byl až donedávna vnímán proces druhý, tedy proces diferenciací podsystémů. V pojetí Herberta Spencera tvořil právě výklad tohoto procesu významnou část učení evolucionismu a později přešel například do základů teorie strukturního funkcionalismu. Teprve v poslední době je jednoznačnost a nevrat-